

capabilities. The emergence and development of creative content in games is directly related to the children mastering specific knowledge, forming their positive emotional relationship to human activity and the formation of relationships among children.

When introducing the study of playing methods of preschool children with intellectual disabilities, we used the following methods: observation of children in the plot-role-playing game; study of play in the children's use of video games with the same content; study of play in the implementation of games with social content; study of children playing through games that combine different methods.

Most children prefer games that are closest to their daily lives. Plot and role-playing games require the participation of several children because it is one of the main joint of preschool children and has a significant impact on the development of their mutual relations, the assimilation of moral standards, the development of the child as a whole.

Key words: preschoolage, intellectual disabilities, leading activities, game activities, role playing game.

УДК 159.954:316.6-057.874

О.В. СТОРОЖ

РОЛЬ ТРИВОЖНОСТІ У РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Статтю присвячено дослідженню ролі тривожності у розвитку творчої соціалізації особистості. Здійснено аналіз наукової літератури, що розкриває зміст поняття «творча соціалізація». Обґрунтовано основні дослідження тривожності як прояву фрустрації в психологічній науці. Розкрито важливу роль тривожності у творчому розвитку особистості. Встановлено суть творчої соціалізації особистості.

Ключові слова: тривожність, фрустрація, соціалізація, творча соціалізація особистості.

Постановка проблеми. Стрімкі перетворення, що відбуваються в українському суспільстві під впливом активних трансформаційних процесів, пред'являють жорсткі вимоги до особистості через високу ступінь невизначеності, що збільшує прояв фрустрації в життєдіяльності людини. Так як розвиток особистості означає експансію: розширення «свого світу» в часовому, просторовому і соціальному вимірах. Способом експансії в зовнішньому світі може бути і любов, і творчість, і фрустрація, особливо різноманітні способи її прояву, такі як агресія, злість, тривога, страх, депресія та ін. Коли у людини відсутні моральні чи творчі здібності реагування на зовнішні труднощі, то фрустрація виступає як захисний механізм розкриття чи пригнічення внутрішньої напруги. Відчуття, які ведуть до фрустрації, як будь-які психологічні реакції, мають і позитивні сторони. Позитивною стороною страху виступає потреба в безпеці, гніву – прагнення до збереження своїх фізіологічних чи соціальних меж, ненависті – мотивації людини до дії тощо. Фрустрація як особливий психічний стан виникає тоді, коли людина не може ні досягнути бажаної цілі, ні відмовитись від неї в процесі соціалізації. Фрустрація, яка пов'язана з минулим, породжує страх, з теперішнім – гнів і тривогу, з майбутнім – сум і відчай. Тому на сьогоднішній день продуктивне вирішення фрустраційних станів, і особливо тривожності, є актуальним і важливим питанням в процесі соціалізації і творчої реалізації особистості.

Мета статті. Здійснити теоретичний аналіз ролі тривожності у розвитку творчої соціалізації особистості.

Результати теоретичного дослідження. Зазначено, що провідні психологічні концепції і моделі соціалізації особистості сформувались зарубіжними і вітчизняними вченими у руслі трьох основних підходів: *культурантропології* (Ф. Боас, В. Малиновський, М. Мід та ін.), *соціології* (Дж. Дьюї, Е. Дюркгайм, В. Кукартц та ін.) і *психології* (Г. М. Андреева, Л. С. Виготський, Д. Б. Ельконін, Л. Колберг, А. Маслоу, В. В. Москаленко, Г. Олпорт, Ж. П'яже,

К. Роджерс, Дж. Роттер, З. Фройд, В. Т. Циба та ін.) [11]. На основі теоретичного аналізу наукових досліджень з проблем соціалізації особистості з'ясовано, що *соціалізацією* є процес засвоєння, набуття і активного відтворення індивідом соціального досвіду, групових норм, знань, цінностей, компетентності, системи соціальних ролей, зв'язків і відношень в умовах невизначених соціальних ситуацій, що призводить до систематизації, конструювання, інтегрування індивідом образу світу, частиною якого є уявлення про самого себе як частину цього світу, в результаті чого формується соціальна лабільність як головний результат соціалізації, в якій здійснюється творча діяльність людини, її самовизначення.

Аналіз основних підходів до проблем *творчого мислення* показав, що це процес створення суб'єктивно нового продукту, відкриття або прогнозування чогось суттєво нового через пізнання і пошук необхідних і нестандартних способів дій, через встановлення різноманітних зв'язків, комбінацій, аналогій, реконструкцій із багатьох можливостей, синтезуючи і пов'язуючи елементи новим оригінальним шляхом (Д. Б. Богоявленська, Е. де Боно, Ф. Вільямс, Дж. Гілфорд, Л. Я. Дорфман, Л. Б. Єрмолаєва-Томіна, В. В. Клименко, О. І. Кульчицька, О. М. Матюшкін, В. О. Моляко, М. Л. Смульсон, П. Торренс, О. Є. Тунік та ін.) [10; 11].

Значна увага наукової роботи приділяється змісту і дослідженню взаємозв'язку процесів соціалізації і творчого мислення: розмежування активної і пасивної соціалізації (Г. Алдер, Г. О. Балл, Г. С. Батищев, Н. Ф. Голованова, В. М. Дружинін, О. Г. Карпенко, Л. С. Смолінчук, В. Т. Циба, В. С. Юркевич) [11]; виявлення соціальної творчості, соціальної креативності, соціальної обдарованості (Т. Н. Балабанова, О. І. Власова, Л. Б. Єрмолаєва-Томіна, Е. Ландау, О. І. Ніколаєва, О. І. Кульчицька, Л. В. Попова, Р. О. Семенова, О. Ю. Тургенева) [11], як одного з критеріїв вдалої соціалізації особистості з високим творчим потенціалом. Теоретичні пошуки також дозволили виокремити і довести існування процесів творчої адаптації, творчої адаптованості, що полягає у самозмінах і змінах, перебудовах соціальних ситуацій на підставі незахисних адаптивних механізмів та створення умов для нової цілеспрямованої, продуктивної, творчої діяльності, яка приймається і позитивно оцінюється соціумом, тобто нова швидка й оригінальна адаптація до швидкоплинного навколишнього світу (А. А. Налчаджян, К. Роджерс, В. М. Ямницький) що, в свою чергу, дає підстави для існування поняття творчої соціалізації особистості, яке недавно з'явилося у вітчизняних (О. А. Туріна) і зарубіжних (Л. В. Коломийченко) дослідженнях. Суть процесу *творчої соціалізації* виражається у найвищому щаблі соціалізації людини в середовищі – активне входження особи у світ суспільства шляхом творчо-перетворюючої дії задля позитивної зміни в процесі освоєння традицій, норм і цінностей культури [11].

Структуру творчої соціалізації особистості утворюють її складові, до яких належать: соціально-психологічна адаптація, соціальний статус, соціальне визнання, набуті творчі характеристики, вербальне і образне творче мислення, оригінальність тематична і *фрустрація* [12].

В психологічних словниках *фрустрація* (від лат. - марні сподівання, брехня) представлена як психічний стан зростаючого емоційно-вольового напруження людини, зумовлений об'єктивно нездоланими (чи суб'єктивно уявленими) бар'єрами на шляху до поставленої мети або задоволення важливих потреб і бажань. Існує фрустратор – причина, що викликала фрустрацію, фрустраційна ситуація і фрустраційна реакція. Стан фрустрації супроводжується різними негативними емоційними переживаннями: розчаруванням, агресією, гнівом, роздратованістю, відчаєм, тривогою, які виникають в ситуації конфлікту, коли здійсненню важливих планів раптово починає перешкоджати певний фрустратор (Л. П. Гримак, Н. С. Лейтес, О. О. Реан, М. М. Силенок, С. С. Чшмаритян, В. А. Якунін) [10; 11].

Існують твердження, що фрустрація негативно впливає на розвиток особистості. Часте переживання фрустрації призводить до виникнення і закріплення негативних рис у поведінці людини: агресивності, підвищеної збудливості, пасивності, невпевненості в собі, і особливо *тривожності* тощо [10; 11].

Аналіз теоретико-методологічних підходів дослідження природи тривожності засвідчує, що *тривожність* це: по-перше, очікування людиною несприятливого розвитку подій, до яких вона причетна; по-друге, індивідуальна психологічна особливість, яка визначається в підвищеній схильності відчувати хвилювання в різноманітних життєвих ситуаціях, у тому числі і таких, які навіть не сприяють виникненню тривожності; по-третє, емоційний стан, який виникає в ситуаціях невизначеної небезпеки і проявляється в очікуванні недоброзичливого розвитку подій [1-2; 13; 14].

Підкреслено, що розуміння природи тривожності зарубіжними авторами відбувається в двох напрямках: розуміння тривожності як властивості людини і розуміння тривожності як реакції на ворожий людині зовнішній світ, тобто виведення тривожності із соціальних умов життя. Відповідно у вітчизняній психології більшість дослідників спільні у визнанні необхідності розглядати тривожність диференційовано: як ситуативне явище і як особистісну характеристику з урахуванням перехідного стану і динаміки (В. М. Астапов, Л. І. Божович, Ж. М. Глозман, М. С. Корольчук, Б. І. Кочубей, М. Д. Левітов, Л. В. Марищук, А. М. Прихожан, Ч. Д. Спілбергер, Т. М. Титатренко та ін.) [1-5; 9].

Обґрунтовано, що тривожність характеризується складною будовою, яка включає, когнітивний, емоційний і операційний аспекти. Тривожність як сигнал про небезпеку привертає увагу до можливих труднощів, перешкод для досягнення мети, дозволяє мобілізувати сили і тим самим досягти найкращого результату. Тому нормальний (оптимальний) рівень тривожності розглядається як необхідний для ефективного пристосування до дійсності (адаптивна тривога).

Розкрито основні види тривожності: *особистісна тривожність*, яка проявляється в постійній схильності особистості до переживань, тривоги в найрізноманітніших життєвих ситуаціях, в тому числі і таких, які об'єктивно до цього не провокують, і *ситуативна тривожність*, яка породжена деякою конкретною ситуацією, яка об'єктивно викликає неспокій у особистості; *конструктивна тривожність*, яка надає оригінальність рішення, унікальність задумам, вона сприяє мобілізації емоційних, вольових та інтелектуальних ресурсів особистості, і *деструктивна тривожність* викликає стан паніки, зневіри, особистість починає сумніватися у своїх здібностях і силах (Г. Айзенк, Ф. Б. Березіна, Б. Вяткін, Е. Г. Ейдемільер, Е. Еріксон, О. І. Захаров, У. Морган, Ю. В. Пахомов, А. М. Прихожан, Е. Соколов, Ч. Спілбергер, Ю. Л. Ханін) [1-5; 9; 13; 14].

Тривожність багато в чому обумовлює поведінку особистості. Існує певний рівень тривожності – природна й обов'язкова особливість активної діяльності особистості. Рівень тривожності показує внутрішнє ставлення особистості до певного типу ситуації і дає непряму інформацію про характер взаємин з оточуючими [5]. Коли ж цей рівень перевищує оптимальний, можна говорити про прояв підвищеної тривожності. Підвищений рівень може свідчити про недостатню емоційної пристосованості до тих інших соціальних ситуацій. У особистості з даним рівнем проявляється ставлення до себе як до слабкої, невмілої. Тривожність забарвлює в похмурі тони ставлення до себе, інших людей і дійсність.

Невпевнена, тривожна людина завжди недовірлива, що породжує недовіру до інших. Вона побоюється інших, чекає нападу, глузування, образи, що сприяє утворенню реакції психологічного захисту у вигляді агресії, спрямованої на інших, або у відмові від спілкування і уникнення осіб, від яких йде «загроза». Така особистість, як правило, самотня, замкнута, малоактивна. Це позначається на успішності навчальної діяльності, роботі та налагодженні контактів з оточенням [13]. Однак, у таких людей можна побачити помітну різницю в поведінці на заняттях, роботі і поза заняттями, роботи. Поза занять це живі, товариські і безпосередні люди, на заняттях вони затиснуті і напружені.

Розглядаючи роль тривожності у розвитку творчої соціалізації особистості слід звернути увагу на сучасні дослідження цього впливу, зокрема праці Р. Мейя, в яких дослідник визначав чи правда, що творчі особистості частіше стикаються із зухвалими тривогу ситуаціями. С. Кьеркегор висловлювався про це так: раз тривога виникає у людини при зустрічі з можливістю власного розвитку і встановлення зв'язків з людьми, творчі особистості

частіше знаходять таку можливість; отже, вони частіше потрапляють в ситуації, що викликають тривогу. У тому ж дусі витримано і затвердження С. Гольдштейна: творча людина частіше наважується на шокуючі вчинки і, значить, частіше стикається з тривогою. Наш сучасник П. Е. Торренс описує творчих дітей, які постійно провокують тривожну ситуацію, сприяючи її самопроявленню [7; 8].

Дослідження Р. Мейя серед молодих людей при порівнянні кількості оригінальних відповідей і рівень тривожності розкривають те, що особистість з високою і помірно високою категорією по оригінальності потрапляє у високу або помірно високу категорію по тривожності. Дані результати свідчать на користь гіпотези про те, що люди з високими інтелектом, оригінальністю і рівнем диференціації випробовують сильнішу тривогу. Як сказав Б. Лідделл, «тривога слідує за інтелектуальною активністю, як тінь» [8].

Багато інших досліджень підтверджують положення С. Кьеркегора, С. Гольдштейна і інших про те, що чим більш креативна і продуктивна особистість, тим з великою кількістю тривожних ситуацій вона стикається. Індивіди, добре успішні в навчанні і, імовірно, найбільш обдаровані, випробовують сильнішу тривогу, тобто реагують тривогою на будь-який стрес. Індивіди із зниженою мотивацією змагання звинувачують в своїх невдачах себе або тих хто оточує і таким чином полегшують свою тривогу. Більш того, тривога може або знижувати, або підвищувати якість виконання дій залежно від своєї сили і творчого потенціалу людини. Більш творчі люди вирішують інтелектуальні завдання в ситуації стресу краще, ніж менш творчі. Багато психологів переконано, що тривога сприяє виконанню дій до деякої межі, після її досягнення тривога посилюється і стає всепоглинаючою, а діяльність «розсипається». Р. Мей погоджується з Дж. Денні в тому, що, можливо, у менш здібних людей тривогу викликає складність самої задачі. Інші люди, імовірно розумніші і творчі, звертаються за допомогою до тривоги, для того, щоб досягти кращих результатів [6-8].

З аналізу різноманітних досліджень Р. Мей засвідчує, що коли організм розбурханий, нехай навіть болем і незручностями, він функціонує краще. Для нас цікаво наступне: помірна кількість тривоги дає організму конструктивну дію. Іншими словами, проста задоволеність не є сенсом життя. Р. Мей вважає, що життєздатність, служіння цінностям і чуйність є адекватнішими цілями. Можливо, тому парашутисти і солдати, які не були «вільні від тривоги», але випробовували тривогу на реалістичному рівні, краще справлялися зі своїми завданнями, чим мало тривожні [6-8].

Здатність відчувати розрив між очікуваннями і реальністю і, відповідно, утілювати очікування в реальність є характеристикою будь-якого творчого устремління. Ця здатність виявляється у людини як здатність поводитися з «можливим» і «запланованим», підкреслює Р. Мей [7]. Дана здатність є умовою як для тривоги, так і для творчості. Ця пара ходить в одній зв'язці. По влучному виразу Б. Лідделла, тривога – тінь інтелекту і область, де є місце для творчості. Р. Мей підкреслює, що творчі можливості людини і її схильність до тривоги – дві сторони однієї унікальної людської здібності до усвідомлення прірви між очікуваннями і реальністю. Однак, між невротичними і здоровими проявами цієї здатності існує велика різниця. При невротичній тривозі розрив між очікуваннями і реальністю стає у формі суперечності. Очікування і реальність не співвідносяться між собою, і, оскільки переживання постійної напруги від цього розриву нестерпно, людина удається до невротичного спотворення реальності. Хоча спотворення служить захисту людини від невротичної тривоги, кінець кінцем воно робить суперечність між очікуваннями і реальністю більш ригідною, а значить, готує основу для сильнішої невротичної тривоги.

З іншого боку, за Р. Мейем, якщо діяльність продуктивна, прагнення не суперечать дійсності, то відбувається творча трансформація. Таким чином, здатність людини долати невротичний конфлікт – це творча здатність – і в той же час здатність виходити за межі невротичної тривоги, пересилувати її і жити з нормальною тривогою [8].

Самореалізація, самопроявлення – тобто вираз і творче використання здібностей індивідуума – може відбуватися, тільки коли людина стикається із зухвалими тривогу переживаннями і рухається крізь них. Свобода здорової людини полягає в її здатності

отримувати користь з нових можливостей для зустрічі з потенційними погрозами існуванню і їх подолання. Рухаючись крізь зухвалі тривогу переживання, людина шукає і частково проявляє себе. Вона розширює сферу своєї діяльності і в той же час свій масштаб – масштаб «себе», свого «Я». Це також є передумовою опрацювання тривоги і розвитку творчої соціалізації особистості.

Таким чином, чим більш творчою особою є індивідуум, тим більше можливості він має в своєму розпорядженні і тим частіше стикається з тривогою і пов'язаними з нею відповідальністю і відчуттям провини. С. Кьеркегор, зазначив, що позитивні сторони «Я», творчість розвиваються у міру того, як людина зустрічається з тривогою, рухається крізь неї і долає зухвалі тривогу переживання [7-8].

Теоретико-методологічний аналіз тривожності, як прояву фрустрації показав, що даний психічний стан не можливо розглядати лише з негативної точки зору. Зарубіжні і вітчизняні вчені довели, що тривожність приховує в собі творчий процес, який є активний, рушійний і його необхідно правильно спрямовувати для отримання продуктивних результатів і оригінальних ідей в процесі творчої соціалізації особистості.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, було проаналізовано фрустрацію як одну із складових творчої соціалізації особистості, завдяки якій відбувається спонукання особистості до творчої діяльності в повсякденному житті.

Аналіз наукових досліджень розкрив природу взаємодії тривожності з творчим мисленням особистості, що виражається у користі тривоги при зустрічі особистості з можливістю власного розвитку і встановлення зв'язків з людьми: творчі особистості частіше знаходять таку можливість потрапляючи в ситуації, що викликають тривогу, вони частіше наважуються на ризиковані вчинки і, значить, частіше стикаються з тривогою, а іноді навіть провокують тривожну ситуацію для свого розвитку.

Теоретично досліджено, що чим більш творча і продуктивна особистість, тим з великою кількістю тривожних ситуацій вона стикається. Більш того, тривога може або знижувати, або підвищувати якість виконання дій залежно від своєї сили і творчого потенціалу людини. Більш творчі люди вирішують інтелектуальні завдання в ситуації стресу краще, ніж менш творчі. Крім того, творчі особистості часто звертаються за допомогою до тривоги, для того, щоб досягти високих результатів у процесі творчої соціалізації.

Встановлено, що творча соціалізація особистості – це процес стійкої, загальної адаптованості на підставі активізації незахисних адаптаційних механізмів психіки, *конструктивної тривоги*, що призводить до систематизації, конструювання, інтегрування нею образу світу, який тісно пов'язаний з детермінуючими складовими творчого мислення, що проявляється у майстерності, винахідливості і творенні нових і корисних продуктів діяльності, а також у соціальній лабільності, в якій здійснюється творчість особистості, її самовизначення.

Здійснене дослідження відкриває *перспективи* для подальшої розробки та вивчення ролі *тривожності у розвитку творчої соціалізації особистості* на різних вікових етапах. Автор вбачає їх у розробці моделі психологічного консультування творчої молоді, а також у створенні програми підготовки шкільних психологів щодо надання психологічної допомоги дітям різних вікових категорій з проблеми творчої соціалізації у сучасному інформаційному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Астапов В. М. Функциональный подход к изучению состояния тревоги / В.М. Астапов // Тревога и тревожность. Хрестоматия [Сост. и общая редакция В. М. Астапова]. – М.: ПЕР СЭ, 2008.– С. 151–160.
2. Березин Ф. Б. Психическая адаптация и тревога // Психическая и психофизиологическая адаптация человека / Ф. Б. Березин. – Л., 1988. – С.13-21.
3. Захаров А. И. Как помочь нашим детям избавиться от страха / А. И. Захаров.- СПб.: Гиппократ, 1995. – 126 с.
4. Изард К. Страх и виды тревожности / К. Изард // Тревога и тревожность. Хрестоматия [Сост. и общая редакция В. М. Астапова]. – М.: ПЕР СЭ, 2008. – С. 104 – 117.

5. Імедадзе І. В. Тривожність як чинник навчання в дошкільному віці / І. В. Імедадзе. – Тбілісі, 2003.
6. Мей Р. Смысл тревоги / Р. Мей // Перевод с английского М. И. Завалова и А. И. Сибуриной. – Москва: Независимая фирма «Класс», 2001. – 384 с.
7. Мей Р. Смысл тревоги [Електронний ресурс] / Р. Мей – Режим доступу: <http://psylib.org.ua/books/meyro02/txt12.htm>.
8. Мей Р. Краткое изложение и синтез теорий тревожности / Р. Мей // Тревога и тревожность. Хрестоматия [Сост. и общая редакция В.М. Астапова]. – М.: ПЕР СЭ, 2008. – С. 208 – 216.
9. Прихожан А. М. Психология тревожности: дошкольный и школьный возраст. 2-е изд / А. М. Прихожан.– СПб.: Питер, 2009. – 192 с.
10. Реан А. А. Психология адаптации личности. Анализ. Теория. Практика / А. А. Реан, А. Р. Кудашев, А. А. Баранов. – СПб. : Прайм-Еврознак, 2006. – 479 с.
11. Сторож О. В. Психологічні особливості творчої соціалізації старшокласників : дис. ...канд. психол. наук. : 19.00.01/ Олена Василівна Сторож. – К., 2011. – 358 с.
12. Сторож О. В. Складові творчої соціалізації особистості / О. В. Сторож // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К. : Видавництво «Фенікс», 2012. – Т.ХІІ. Психологія творчості. – Випуск 15. – Частина ІІ. – С. 275-282.
13. Тревога и тревожность. Хрестоматия / Сост. и общая редакция В. М. Астапова. – М.: ПЕР СЭ, 2008.– 240 с.
14. Ханин Ю. Л. Межличностная и внутри-групповая тревога в условиях значимой межличностной деятельности / Ю. Л. Ханин // Вопросы психологии. – 1993. – №5. – С. 56 – 64.

References

1. Astapov V.M. Funkcional'nyj podhod k izucheniju sostojanija trevogi / V.M. Astapov // Trevoga i trevozhnost'. Hrestomatija [Sost. i obshhaja redakcija V. M. Astapova]. – М.: PER SJe, 2008.– S. 151–160.
2. Berezin F. B. Psihicheskaja adaptacija i trevoga // Psihicheskaja i psihofiziologicheskaja adaptacija cheloveka / F. B. Berezin. – L., 1988. – S.13-21.
3. Zaharov A. I. Kak pomoch' nashim detjam izbavit'sja ot straha / A. I. Zaharov.- SPb.: Gipokrat, 1995. – 126 s.
4. Izard K. Strah i vidy trevozhnosti / K. Izard // Trevoga i trevozhnost'. Hrestomatija [Sost. i obshhaja redakcija V. M. Astapova]. – М.: PER SJe, 2008. – S. 104 – 117.
5. Imedadze I. V. Tryvozhnist' jak chynnyk navchannja v doshkil'nomu vici / I. V. Imedadze. – Tbilisi, 2003.
6. Mej R. Smysl trevogi / R. Mej // Perevod s anglijskogo M. I. Zavalova i A. I. Siburinoj. – Moskva: Nezavisimaja firma «Klass», 2001. – 384 s.
7. Mej R. Smysl trevogi [Elektronnij resurs] / R. Mej – Rezhim dostupu: <http://psylib.org.ua/books/meyro02/txt12.htm>.
8. Mej R. Kratkoe izlozhenie i sintez teorij trevozhnosti / R. Mej // Trevoga i trevozhnost'. Hrestomatija [Sost. i obshhaja redakcija V.M. Astapova]. – М.: PER SJe, 2008. – S. 208 – 216.
9. Prihozhan A. M. Psihologija trevozhnosti: doshkol'nyj i shkol'nyj vozrast. 2-e izd / A.M. Prihozhan.– SPb.: Piter, 2009. – 192 s.
10. Rean A. A. Psihologija adaptacii lichnosti. Analiz. Teorija. Praktika / A. A. Rean, A.R. Kudashev, A. A. Baranov. – SPb. : Prajm-Evroznak, 2006. – 479 s.
11. Storozh O. V. Psihologichni osoblivosti tvorchoi socializacii starshoklasnikov : dis. ...kand.. psihol. nauk. : 19.00.01/ Olena Vasilivna Storozh. – К., 2011. – 358 s.
12. Storozh O. V. Skladovi tvorchoi' socializacii' osobystosti / O. V. Storozh // Aktual'ni problemy psihologii': Zbirnyk naukovyh prac' Instytutu psihologii' imeni G. S. Kostjuka

- NAPN Ukrai'ny. – К. : Vydavnyctvo «Feniks», 2012. – Т. III. Psychologija tvorchoosti. – Vypusk 15. – Chastyna II. – S. 275-282.
13. Trevoga i trevozhnost'. Hrestomatija / Sost. i obshhaja redakcija V. M. Astapova. – M.: PER SJe, 2008.– 240 s.
14. Hanin Ju. L. Mezhlichnostnaja i vnutri-grupovaja trevoga v uslovijah znachimoj mezhlichnostnoj dejatel'nosti / Ju. L. Hanin // Voprosy psihologii. – 1993. – №5. – S. 56 – 64.

Резюме. Стаття посвящена дослідженню ролі тривожності в розвитку творчої соціалізації особистості. Здійснено аналіз наукової літератури, що розкриває зміст поняття «творча соціалізація». Обґрунтовано основні дослідження тривожності як проявлення фрустрації в психологічній науці. Розкрито важливу роль тривожності в творчому розвитку особистості. Установлено сутність творчої соціалізації особистості.

Ключевые слова: тривожність, фрустрація, соціалізація, творча соціалізація особистості.

Summary. The article deals with studying the role of anxiety in the development of personality creative socialization. The analysis of scientific literature which discloses contents of “creative socialization” concept is conducted. It is grounded theoretically that contents and structure of personality creative socialization are based on interrelation of socialization processes and creative thinking and are manifested in social creativity as the highest form of personality or society activity; creative adaptation as alteration process, reconstruction of social situations based on defenseless adaptive mechanisms; creative socialization as the highest stage of human socialization in the environment.

It is noted that structure of personality creative socialization is consisted of its components which include social-psychological adaptation, social status, social recognition, acquired creative characteristics, verbal and imaginative creative thinking, thematic originality and frustration. It is grounded that frustration state is accompanied by different negative emotional experience such as disappointment, aggression, anger, irritability, despair, anxiety which arise in the conflict situation. It is emphasized that anxiety is the emotional state which arises in the situations of unspecified danger and is manifested in the expectation of malevolent development of events. The main types of anxiety such as personal, situational, constructive and destructive anxiety are disclosed. It is studied theoretically that the more creative and productive personality is the more anxious situations he/she deals with. Moreover, anxiety may decrease or increase quality of performing actions depending on the strength and creative potential of personality. More creative personalities solve intellectual tasks in the stressful situations better than less creative personalities. Besides, creative personalities often apply to anxiety for achieving good results in the process of creative socialization.

It is established that personality creative socialization is the process of stable overall adaptability based on activation of defenseless adaptive mechanisms of psychics, constructive anxiety which leads to systematization, constructing, integration of world image by him/her which is closely related with determining components of creative thinking which is manifested in proficiency, ingenuity and creating new and useful products of activity as well as in social lability through which personality creativity and his/her self-determination are implemented.

The accomplished research opens prospects for further elaboration and studying role of anxiety in personality creative socialization development at the different age stages.

Key words: anxiety, frustration, socialization, personality creative socialization.

УДК 316.362:616.89-008.441.44:355.01

Р.П. ФЕДОРЕНКО, Т.Л. ЛЕХ

ОСОБЛИВОСТІ ВИНИКНЕННЯ СУЇЦИДАЛЬНИХ НАМІРІВ В УЧАСНИКІВ АТО, ДЕТЕРМІНОВАНИХ СІМЕЙНОЮ СИТУАЦІЄЮ